

Kobiety w agencjach towarzyskich

ANNA ŁĄGWA
UNIwersYTET ŁÓDZKI

Izabela Ślęzak

Praca kobiet świadczących usługi seksualne w agencjach towarzyskich

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2016

Książka pt. *Praca kobiet świadczących usługi seksualne w agencjach towarzyskich* jest efektem wieloletnich badań środowiska agencji towarzyskich w Polsce realizowanych przez Izabelę Ślęzak z Uniwersytetu Łódzkiego. We wprowadzeniu dowiadujemy się, że wskazana praca jest (...) *studium z zakresu mikrosocjologii, skoncentrowanym na interakcjach i procesach zachodzących w małych grupach społecznych, w tym przypadku w agencjach towarzyskich* (Ibidem, s. 9). Autorka uznała przy tym, że owe agencje towarzyskie potraktować można jako swego rodzaju organizacje ukierunkowane na świadczenie pracy. To zupełnie nowe spojrzenie, zwłaszcza jeśli uwzględnimy fakt, że dotychczas zjawisko prostytucji rozpatrywano w kategoriach dewiacji bądź też koncentrowano się na procesach konstruowania tożsamości przez osoby świadczące tego rodzaju usługi. Z kolei podejście przyjęte przez Autorkę, pod wieloma względami bliskie socjologii pracy czy też socjologii organizacji, zaowocowało nieco odmiennym, być może nawet pełniejszym obrazem agencji, w którym nacisk został położony na relacje istniejące

między samymi prostytutkami, a także na interakcje zachodzące między nimi a ich przełożonymi czy klientami. Należy tutaj podkreślić, że omawiana praca stanowi kontynuację kwestii już poruszanych przez Izabelę Ślęzak. W jej dorobku naukowym zainteresowanie wskazaną tematyką można dostrzec od co najmniej dziesięciu lat. Izabela Ślęzak jest bowiem autorką m.in. takich publikacji jak: *Życie na uboczu – problem (samo)wykluczenia prostitutek w dyskursie publicznym* (W: S. Partycki [red.], *Nowoczesność. Ponowoczesność. Społeczeństwo obywatelskie w Europie Środkowej i Wschodniej* [ss. 420–435]. Lublin: KUL), *Agencje towarzyskie jako przestrzeń realizowania płatnych usług seksualnych (Komunikat z badań)* (W: J. Leoński, M. Fiternicka-Gorzko [red.], *Kultury, subkultury i światy społeczne w badaniach jakościowych* [ss. 117–135]. Szczecin: Wydawnictwo Uniwersytetu Szczecińskiego), *The Influence of Significant Others on the Course of the Process of Leaving Sex Work* (W: *Przegląd Socjologii Jakościowej* 11/3, ss. 132–153).

Projekt badawczy, którego wynikiem jest recenzowana książka był realizowany w latach

2007–2013 głównie na terenie Łodzi. Jak pisze Autorka, samo dotarcie do środowiska agencji towarzyskich nie było łatwe, przede wszystkim ze względu na obecną w nim nieufność wobec świata zewnętrznego. Jeśli chodzi o metodologiczną stronę omawianego przedsięwzięcia, to Izabela Ślęzak zdecydowała się zastosować w nim metodologię jakościową, opierając przy tym procedurę samego badania na teorii ugruntowanej. Aby uzyskać interesujący ją materiał badawczy, Autorka użyła rozbudowanego podejścia, w którym zastosowanie znalazły takie techniki jak: wywiad (w tym: etnograficzny, swobodny, konwersacyjny) czy obserwacja.

Na początku swej książki Izabela Ślęzak wprowadza Czytelnika w problematykę prostytucji w Polsce. W rozdziale pierwszym Autorka nakreśliła rys historyczny oraz kulturowy tej profesji, a także przedstawiła odnoszące się do niej regulacje prawne. Ze względu na to, że interesujące ją zagadnienie ma obszerny charakter, skupiła swą uwagę przede wszystkim na głównych kierunkach przeobrażeń, jakich doświadczały organizacje świadczące usługi seksualne w wybranych epokach i krajach. Przedmiotem swojej refleksji objęła starożytną Grecję oraz Rzym, średniowieczną Francję oraz nowożytną Polskę. Zauważyła, że na przestrzeni wieków wszelkie przeobrażenia ekonomiczne i kulturowe miały swe odbicie w sposobie prawnej regulacji prostytucji. Oprócz zagadnień *stricte* historycznych Autorka skupiła się także na współcześnie zachodzących zmianach w podejściu do tego zjawiska. Opisała podstawowe procesy, jakie zachodzą w tym obszarze, w tym: dekryminalizację, kryminalizację, depenalizację oraz legalizację. Zwróciła też uwagę na to, że już sama debata na temat prostytucji podnosi świadomość społeczną odnośnie tego zjawiska i działa często stymulująco na wypracowywanie bardziej humanitarnych rozwiązań, gwarantujących większy poziom bezpieczeństwa kobietom świadczącym usługi seksualne.

Autorka wyraziła też nadzieję, że podobne dyskusje będą mieć miejsce w krajach, w których tego rodzaju tematyka nie była dotychczas poruszana. Takim krajem jest m.in. Polska.

Przedmiotem uwagi Izabeli Ślęzak stały się także same regulacje prawne. W podrozdziale pt. *Świadczenie usług seksualnych a regulacje prawne* Autorka opisała i przeanalizowała obowiązujące przepisy w tym względzie. Mimo że swymi rozważaniami objęła różne kraje europejskie, to jednak najwięcej miejsca poświęciła tym regulacjom, które obowiązują w Polsce. Izabela Ślęzak, rozważając te przepisy, przyjęła postawę krytyczną, wskazując m.in. na to, że niektóre z nich mogą pozostawać w sprzeczności z ratyfikowanymi przez państwo umowami międzynarodowymi (m.in. z konwencją dotyczącą zwalczania handlu ludźmi). Autorka zwróciła także uwagę na to, że duża część kobiet, które świadczą w Polsce usługi seksualne, to cudzoziemki pochodzące głównie z Bułgarii, Rumunii czy z Ukrainy (choć, jak podkreśliła w swej pracy, zdarzają się też kobiety z bardziej egzotycznych części świata, tj. Bangladesz czy Wietnam). Nie mogą liczyć na pomoc prawną państwa ani na jego ochronę, stają się w rzeczywistości współczesnymi niewolnicami. Działania polskiego rządu ograniczają się jedynie do utrudniania pracy agencjom towarzyskim i nie uwzględniają one osób, które w tej sferze funkcjonują (czasami wbrew swojej woli).

W rozdziale drugim Autorka przedmiotem swego zainteresowania uczyniła definicje istniejące w literaturze przedmiotu. Jak to zazwyczaj bywa w nauce, trwają gorące spory o to, czym jest sama prostytucja oraz jaki jest zakres tego zjawiska. Konsensus panuje jedynie co do tego, że pod pojęciem tym należy rozumieć świadczenie usług seksualnych za wynagrodzeniem. Problem pojawia się wtedy, kiedy uwaga badaczy skupi się na kwestii i charakterze tego „wynagrodzenia”. Autorka zauważyła, że niektórzy uczeni są skłonni

ograniczyć to zjawisko jedynie do tych sytuacji, kiedy usługom seksualnym towarzyszy opłata w pieniądzu. Takie stanowisko przyjmował m.in. Alfred Kinsey. Z kolei inni, z których podejściem koresponduje podejście przyjęte przez samą Izabelę Ślęzak, twierdzą, że w rozważaniach należałoby wziąć pod uwagę wszelkie formy gratyfikacji, nie tylko te materialne czy *stricte* pieniężne. Pogląd ten zyskał obecnie na znaczeniu wraz z pojawieniem się takich zjawisk jak sponsoring czy też ekskluzywna prostytucja. Okazało się, że coraz częściej formą gratyfikacji stają się prezenty czy swego rodzaju protekcja. Jeśli chodzi o samą Autorkę, to na potrzeby badania przyjęła ona raczej szerszą definicję, zaproponowaną przez Andrzeja Marka oraz Michała Antoniszyna. Zgodnie z nią, prostytutka to (...) *osoba, która stale lub dorywczo świadczy usługi seksualne w dowolnej formie w zamian za korzyści materialne, które stanowią decydujący motyw jej działania* (Ślęzak, 2016, s. 56). Definicja ta nie określa wprost, czym są „korzyści materialne”, nie wspomina też o więzi emocjonalnej między osobąprostituującą się a jej klientem. Według Autorki, ze względu na swój szeroki zakres, pozwala ona objąć *zróżnicowany świat prostytucji*.

W dalszej części swych teoretycznych rozważań Izabela Ślęzak zaprezentowała funkcjonujące w literaturze przedmiotu interpretacje omawianego przez nią zjawiska, przyjmujące najczęściej skrajną postać i traktujące prostytucję bądź jako patologię społeczną, bądź jako formę pracy (*sex work*). W swym podejściu Autorka zdecydowała się odejść od tej dychotomii i nie uwzględniać na wstępie żadnego wyobrażenia co do prostytucji. Mimo że Izabela Ślęzak przyjęła określoną ramę stanowiącą przyczynek dla jej analizy, traktującą agencje towarzyskie jako organizacje pracy, a same prostytutki jako pracownice, to jednak zostawiła zarazem badanym przez siebie kobietom szerokie pole do tego, aby same

zdefiniowały interesujące ją tutaj zjawisko. Z powodów metodologicznych zdystansowała się od teorii feministycznych, także dostrzegających w prostytucji pracę, lecz zarazem narzucających ściśle określoną interpretację omawianego fenomenu. Kończąc te teoretyczne refleksje Autorka stwierdziła, że prostytucję postrzega jako (...) *jedną z ról wypełnianych przez badane kobiety, która nie determinuje ich tożsamości, a jedynie wskazuje na wykonywane działania* (Ibidem, s. 76).

Metodologiczne rozważania Izabela Ślęzak zawarła w rozdziale trzecim. Na wstępie możemy w nim przeczytać o dotychczasowych sposobach badania prostytucji. Dla przykładu w latach 50. XX wieku dominowała metodologia ilościowa w tym względzie, a dobór próby powstawał przy pomocy Milicji Obywatelskiej (sic!). To bowiem jej funkcjonariusze dysponowali odpowiednią wiedzą co do tego, które kobiety świadczą usługi seksualne. W tym czasie prostytucję postrzegano jako dewiację, a same prostytutki umieszczano w placówkach resocjalizacyjnych, w tym także w więzieniach. W ciągu ostatnich kilku dekad nastąpił zwrot w badaniu omawianego zjawiska. Coraz częściej zastosowanie znajdują tutaj metody jakościowe. Dobrym tego przykładem jest przedsięwzięcie badawcze zainicjowane i zrealizowane przez Izabelę Ślęzak. Autorka sięga w nim do podejścia etnograficznego, co wydaje się zrozumiałe w sytuacji, kiedy chcę się zgłębić funkcjonowanie jakiejś grupy społecznej, a także do metodologii teorii ugruntowanej, a dokładnie rzecz ujmując – do jej klasycznej wersji, rozwiniętej przez Anselma L. Straussa oraz Juliet Corbin. Zdaniem Izabeli Ślęzak zastosowanie tej metodologii wydaje się o tyle uzasadnione, że interesująca ją zbiorowość jest trudnodostępna, a sam obszar badania nie został dotąd dobrze zbadany. Przyświecający Autorce cel eksploracyjny wymagał zatem użycia podejścia, które nie definiowałoby z góry zjawiska, nie zamykałoby

go w wąskich ramach teoretycznych i pojęciowych. Izabela Ślęzak dodała zarazem, że opierała się na nurcie konstruktywistycznym, istniejącym w obrębie teorii ugruntowanej, którego przedstawicielem jest Kathy Charmaz. Zachęca się w nim do większego zaangażowania badacza w proces badawczy. Wreszcie w metodologicznej części rozważań Autorka zdecydowała się przedstawić swoje przedsięwzięcie nieco „od kuchni”. Wskazała, że dane empiryczne były gromadzone dzięki wywiadom i obserwacjom. Pochodzące z nich transkrypcje i notatki stały się materiałem badawczym poddawany następnie analizie. Autorka zdecydowała się w pierw kodować uzyskane przez siebie informacje w sposób otwarty, tzn. tworząc kategorie i przypisując im konkretne kody, a następnie także w sposób selektywny. Z pomocą przyszedł jej w tym program komputerowy Atlas. Podczas samej analizy Izabela Ślęzak skorzystała z kodowania zogniskowanego określającego warunki przyczynowe występowania danej kategorii, warunki interweniujące, interakcje, strategie i taktyki działania składające się na tę kategorię, a także kontekst, w jakim ona występuje oraz skutki działań, które ta kategoria opisuje. Oprócz zastosowania tego rodzaju analizy Autorka korzystała także z diagramów teoretycznych czy też z prostych tablic czteropolo- wych, których niestety nie załączyła do książki.

W ostatniej części pracy zostały zawarte wyniki analiz przeprowadzonych przez Izabelę Ślęzak. Na wstępie Autorka skupiła się na interakcjach zachodzących między samymi kobietami pracującymi w agencjach towarzyskich. Fragmenty dotyczące tego zagadnienia należą do najciekawszych w całej książce. Pojawiają się w nich cytaty z wypowiedzi rozmówczyń Izabeli Ślęzak. Jak można było się spodziewać, te interakcje przyjmują postać bądź rywalizacji, bądź współpracy. Autorka wiele miejsca poświęciła też socjalizacji wtórnej, a więc socjalizacji do ról pełnionych

w obrębie instytucji, w ramach społecznego podziału pracy. Tego rodzaju socjalizacja ma wpływ na ciągłość angażowania się kobiet w pracę w agencji.

Interesujące okazały się m.in. interakcje na linii pracownica agencji – klient. Autorka wyróżniła dwa rodzaje doboru klientów: selektywny oraz nieselektywny. Dla przykładu pierwsza ze wskazanych strategii może przejawiać się odmową wyjścia na *salon* (czyli miejsce, w którym znajdują się wszystkie pracownice, gdzie klienci mogą do nich podejść, porozmawiać i zaprosić do stolika). Zastosowanie znajduje także technika zniechęcania klienta, często niewidoczna dla szefa agencji czy współpracowników kobiety. W swych rozważaniach Izabela Ślęzak skupiła się także na interakcji, jaka zachodzi między osobą świadczącą usługi seksualne a ich odbiorcą. Co ciekawe same bohaterki konstruują przy tym własną typologię klientów pojawiających się w agencjach towarzyskich. Autorka skoncentrowała się też na tym, jak przebiega proces negocjowania ceny za usługę, jaki charakter mają spotkania odbywające się *na pokojach* (a więc w miejscach, gdzie klient spotyka się z prostytutką sam na sam). Nie zawsze bowiem chodzi w nich tylko o seks. Jak zauważyła Izabela Ślęzak, tym negocjaczom towarzyszy często racjonalna, a nawet instrumentalna strategia, zgodnie z którą kobieta chce uzyskać jak największe zarobki przy jak najmniejszym wysiłku, z kolei jej klient zainteresowany jest jak największymi korzyściami dla siebie przy możliwie najniższej cenie. Interesujące są przy tym same taktyki przyjmowane przez kobiety świadczące usługi seksualne. Przybierają one inną formę, kiedy klient pojawia się w danej agencji po raz pierwszy i inną, gdy bywa tam regularnie.

Bardzo ciekawe wydają się te fragmenty recenzowanej pracy, w której Autorka poruszyła i w zasadzie zrekonstruowała proces socjalizacji do roli prostytutki. W przeciwieństwie do

modelu zaproponowanego przez Kazimierza Matysiaka, kariera prostytutki okazała się mieć mniej jednostajny i liniowy charakter. Często zdarzały się bowiem przerwy w wykonywaniu zawodu. Przebieg kariery miał raczej sinusoidalny, przerywany bądź cykliczny charakter. W procesie przyjmowania wskazanej roli dało się z kolei wyodrębnić kilka procesów, w tym: *przełamywania się, przekraczania pewnych granic, wrastania w rolę*. Z czasem następowało racjonalizowanie niedopuszczalnych dotąd czynów i ich akceptacja. Wszystko to dzieje się – jak twierdzą rozmówczynie Izabeli Ślęzak – w wyniku obserwacji starszych koleżanek i często nieuświadomianej identyfikacji z nimi.

W pracy Autorka podjęła się analizy także wielu innych wątków związanych m.in. z rolą szefa agencji, relacjami istniejącymi między pracownikami ochrony a kobietami, a także z normami, które obowiązują wśród samych pracownic. Ze względu na bogaty materiał, jaki został zebrany przez Izabelę Ślęzak, a także dokonaną przez nią szczegółową analizę, recenzowaną książkę można uznać za imponującą, godną podziwu, umożliwiającą Czytelnikowi wyobrażenie sobie życia osób pracujących w agencjach. Recenzowana praca zachęca do dalszej analizy omawianego środowiska. Szkoda jedynie, że Autorka ograniczyła swe poszukiwania badawcze do kobiet, do osób funkcjonujących w pewnych zorganizowanych na rynku strukturach. Refleksją pominięto zatem mężczyzn świadczących usługi seksualne, a także osoby robiące to poza agencjami towarzyskimi. Mimo szerokiej definicji przyjętej przez Autorkę, przedmiotem analizy nie stały się także nowe formy prostytucji, w tym np. sponsoring. Na obronę podejścia przyjętego przez Izabelę Ślęzak można stwierdzić, że zebrany przez nią materiał był już wystarczająco bogaty i trudno sobie wyobrazić, aby w jednej pracy można było uwzględnić tak wiele różnych przejawów omawianego

zjawiska. Poza osobami zainteresowanymi tą problematyką recenzowaną książkę warto polecić także wszystkim tym, którzy chcą udoskonalić swój warsztat badawczy bądź pragną dowiedzieć się więcej o praktycznym zastosowaniu teorii ugruntowanej.

Anna Łągwa – magister socjologii na Uniwersytecie Łódzkim, obecnie doktorantka socjologii przy Katedrze Socjologii Polityki i Moralności IS UŁ. Zainteresowania: etyka zawodowa, nierówności społeczne, problematyka zawodu pielęgniarki.

Afiliacja:

Katedra Socjologii Polityki i Moralności, Instytut Socjologii, Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny, Uniwersytet Łódzki
ul. Rewolucji 1905 r. 41/43

90-214 Łódź

email: anna.lagwa86@gmail.com